

ILK YOSHDAGI BOLALAR BILAN ISHLASHDA OILA BILAN HAMKORLIKDA OLIB BORILADIGAN ISH SHAKILLARI

Ziyamova Madina Jaxongir qizi

*Toshkent shahar TMC insitut. Pedagogika
va psixalogiya kafedra o'qituvchisi*

Mannapova Dilnoza Raxmat qizi.

*Toshkent shahar TMC insitut Maktabgacha
ta'lim yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilk yoshdagi bolalar tarbiyasida oila va ta'lim tashkilotining o'zaro hamkorligi, hamkorlik shakllari, metodlari hamda ularning samaradorligi yoritilgan. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ota-onalar kompetensiyasini oshirish, bolalar rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan hamkorlik dasturlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari oila bilan hamkorlikning izchil va tizimli tashkil etilishi bolalarning psixofiziologik rivojlanishi, kommunikativ ko'nikmalari va ijtimoiy moslashuviga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: İlk yosh, oila, hamkorlik, tarbiya, rivojlanish, pedagogik yondashuv, interfaol metodlar, kommunikatsiya, ijtimoiylashtirish.

Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlash zamonaviy pedagogika va psixologiyaning eng mas'uliyatli bosqichlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan ushbu davrda bola ongining shakllanishi, dunyoni idrok etishi, asosiy psixofiziologik jarayonlar, nutq, xotira, diqqat va hissiy barqarorlik asoslari yaratiladi. Shu sababli pedagog va ota-onaning uzviy hamkorligi bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun muhim omildir. Oila – birlamchi tarbiya maskani sifatida bolaga muhabbat, xavfsizlik, muloqot va qadriyatlarni singdiradi, ta'lim tashkiloti esa bu jarayonni ilmiy-pedagogik yondashuvlar asosida qo'llab-quvvatlaydi.

Maktabgacha ta'lim tizimida oila bilan hamkorlik an'anaviy uchrashuvlar, maslahatlar bilan cheklanib qolmay, balki interfaol, tizimli, bolaga yo'naltirilgan ko'rinishda tashkil etilishi zarur. Mazkur maqolada oila va pedagoglar o'rtasidagi samarali hamkorlik shakllari, tajribalar, ilmiy adabiyotlar hamda amaliy natijalar ko'rib chiqiladi.

Ilk yosh davri (0–3 yosh) bolaning jismoniy, psixik va ijtimoiy-emotsional rivojlanishi eng tez kechadigan, ayni paytda eng sezgir bosqich hisoblanadi. Bu davrda bola nutqi, harakat faoliyati, idrok, tafakkur, emotsional reaksiyalar va ijtimoiy muloqot ko'nikmalari shakllanadi. Shu sababli aynan ilk yoshdagi tarbiyaviy ta'sirlarning izchil va uyg'un tashkil etilishi bolaning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati uchun poydevor vazifasini bajaradi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari va ota-onalarning hamkorligi bola rivojlanishida “yagona pedagogik makon”ni yaratadi. Bunda oila – bolaning birlamchi ijtimoiy muhit sifatida, ta'lim tashkiloti esa – ilmiy-pedagogik jihatdan asoslangan ta'sir ko'rsatuvchi muassasa sifatida o'zaro uyg'unlikda ishlashi lozim. Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlashda oila bilan hamkorlikning turli shakllarini tizimli yo'lga qo'yish – bola shaxsining har tomonlama uyg'un kamol topishi, ota-onalarning pedagogik madaniyati o'sishi va ta'lim sifati oshishining muhim omilidir.

Ilk yoshdagi bolalar rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari

Ilk yosh davrida:

Jismoniy rivojlanish: harakat faoliyatining (emaklash, yurish, yugurish, mayda va yirik motorika) jadalligi, organizmning nozikligi va tez charchashi bilan tavsiflanadi.

Psixik rivojlanish: sezgi va idrok, diqqat va xotiraning ixtiyorsiz shakllari, dastlabki tasavvur va elementar tafakkur ko'rinishlari vujudga keladi.

Nutq rivojlanishi: dastlab tovush reaksiyalari, bir bo'g'inli so'zlar, keyin ikki-uch so'zli gaplar, sodda grammatik tuzilmalarga ega iboralar shakllanadi.

Emotsional rivojlanish: kattalarning e'tiboriga, mehr-muhabbatiga ehtiyoj kuchli bo'ladi, bolaning kayfiyati ko'pincha oila muhiti va tarbiyachi munosabatiga bog'liq bo'ladi.

Ijtimoiy moslashuv: bola o'zini “men” sifatida his eta boshlaydi, boshqalar bilan o'yin, muloqot, taqlid asosida munosabat o'rnatadi.

Mazkur jihatlar shuni ko'rsatadiki, ilk yoshdagi bolalar bilan ishlash jarayonida faqat ta'lim tashkiloti sa'y-harakatlari yetarli emas. Oila muhiti, ota-onaning munosabati, kundalik rejim va tarbiyaviy qadriyatlar bilan uyg'unlik zarur. Shu bois oila bilan hamkorlikni faqat formal yig'ilish yoki ma'ruzalar bilan chegaralab bo'lmaydi, balki u uzluksiz, tizimli va ko'p shaklli bo'lishi kerak.

Oila bilan hamkorlikning pedagogik-psixologik asoslari

Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlashda oila bilan hamkorlik quyidagi tamoyillarga asoslanishi maqsadga muvofiq:

Hamkorlik va sheriklik tamoyili – tarbiyachi va ota-ona “kim yaxshiroq tarbiyalaydi?” degan raqobat emas, balki “bolaga qanday yordamni birga bera olamiz?” degan g'oya atrofida birlashadi.

Hurmat va ishonch tamoyili – oila tajribasi, milliy qadriyatlar, ota-onaning hayotiy qarashlariga hurmat bilan yondashish ishonchni mustahkamlaydi va ochiq muloqotga yo'l ochadi.

Individuallashtirish tamoyili – har bir bolaning rivojlanish sur'ati, sog'ligi, temperament xususiyatlari va oilaviy sharoitini hisobga olib, hamkorlik shakllarini moslashtirish talab etiladi.

Ochiqlik va shaffoflik tamoyili – tarbiyaviy maqsadlar, reja va natijalar ota-onalar bilan ochiq muhokama qilinishi, bolaning yutuq va kamchiliklari yuzasidan halol, lekin nozik mulohaza yuritilishi lozim.

Davomiylik va uzluksizlik tamoyili – bola faqat ta'lim tashkilotida emas, uyda ham tarbiyalanadi. Shuning uchun bolaga qo'yiladigan talablarda izchillik bo'lishi, uy va bog'cha talablari bir-birini inkor etmasligi muhimdir.

Oila bilan hamkorlikda olib boriladigan asosiy ish shakllari

1. Ma'rifiy suhbatlar va ma'ruzalar

Ota-onalar bilan:

Ilk yoshdagi bola fiziologiyasi va gigiyenasi;

Sog'lom ovqatlanish va uyqu rejimi;

Nutq rivojini qo'llab-quvvatlash usullari (she'r aytish, ertak o'qish, suhbat);

Emotsional xavfsizlik va mehr-muhabbatning ahamiyati

kabi mavzularda qisqa, aniq va ilmiy asoslangan suhbatlar tashkil etish samaralidir. Bunday uchrashuvlar ota-onalarga o'z farzandining yosh xususiyatlarini to'g'ri tushunish va unga mos yondashuvni tanlashda yordam beradi.

Individual maslahat va konsultatsiyalar

Har bir bola va uning oilaviy sharoitlari o'ziga xos bo'lgani uchun tarbiyachi, psixolog va tibbiy xodimlar tomonidan:

Bola nutqidagi kechikishlar,

Xulq-atvordagi qiyinchiliklar (agressivlik, qo'rqqilik, injiqlik va h.k.),

Sog'liq bilan bog'liq ayrim holatlar

Bo'yicha individual maslahatlar berilishi lozim. Bu shakl ota-onaga "farzandim bilan muammo bor" degan qo'rquv emas, balki "unga qanday yordam bera olamiz?" degan konstruktiv yondashuvni shakllantiradi.

Ota-onalar ishtirokidagi amaliy mashg'ulotlar

Ilk yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan ayrim mashg'ulotlarning ma'lum qismini ota-onalar bilan birga tashkil etish juda foydali. Masalan:

Sensor rivojlanish o'yinlari (rang, shakl, faktura bilan tanishtirish);

Musiqiy ritmga mos harakatlar (qo'shiq, chapak, raqs elementlari);

Mayda motorikani rivojlantiruvchi faoliyat (mozaika, konstruktordan foydalanish, bo'yash);

Birgalikdagi ertak o'qish va rollarga bo'lib ijro etish.

Bu kabi mashg'ulotlar ota-onaga "oddiy" o'yinlar aslida bolada qanday ko'nikmalarni rivojlantirishini ko'rsatadi.

"Ochiq eshiklar kuni" va kuzatuv mashg'ulotlari

Ota-onalar uchun ma'lum kunlarda guruh mashg'ulotlariga, erkin o'yin jarayoniga, ovqatlanish yoki sayr vaqtiga kirish imkoniyatini yaratish:

Ota-onada ta'lim tashkilotiga nisbatan ishonchni oshiradi;

Bolani guruhdagi faoliyati bilan tanishtiradi;

Tarbiyachi ishini “ko‘z bilan ko‘rish”ga zamin yaratadi.

Bunda tarbiyachi ota-onalarga o‘quv-mashg‘ulot metodlarini, bolalarga qo‘yilayotgan talablarni va guruhdagi tarbiyaviy muhitni tushuntirib borishi zarur.

Uyga tavsiya va topshiriqlar asosidagi hamkorlik

Ilk yoshdagi bolalar uchun murakkab uy vazifalari emas, balki:

Har kuni 5–10 daqiqa ertak yoki she‘r o‘qish;

Bolaning bir kunlik taassurotlari haqida suhbatlashish (“bugun bog‘chada nima yoqdi?”);

Birgalikda rasm chizish, kubik terish, biror narsani tuzish;

Uy vaziyatida qo‘llaniladigan tarbiyaviy o‘yinlar (ranglarni aytish, sanash, predmetlarni taqqoslash)

Kabi sodda, lekin tizimli faoliyatni tavsiya etish mumkin. Tarbiyachi bularni yozma yoki elektron ko‘rinishda berib, keyinchalik ota-onalar bilan natijalarini muhokama qiladi.

Onlayn hamkorlik shakllari (raqamli platformalar)

Bugungi kunda mobil ilova va messengerlar (Telegram, WhatsApp va boshqalar) yordamida:

Bolaning guruhdagi suratlari, qisqa videolari;

Kundalik rejadani lavhalar;

Qisqa metodik tavsiyalar va tavsiya etiladigan kitoblar ro‘yxati;

Ota-onalar uchun mini-so‘rovnomalar

Ulashib borilishi mumkin. Bu ota-onalarni real vaqtga yaqin ma‘lumot bilan ta‘minlaydi, tarbiyachi bilan muloqotni tez va qulay qiladi.

Oilaviy tadbirlar va bayramlar

Sport bayramlari, “Onajonlar kuni”, “Ota va bola kuni” kabi tadbirlar:

oila a‘zolarini bir maqsad atrofida birlashtiradi;

bola uchun o‘z ota-onasini ijobiy rolda ko‘rsatadi;

ijobiy his-tuyg‘ular orqali hamkorlik ruhini kuchaytiradi.

Bunday tadbirlarda bolaning yoshi hisobga olingan, juda murakkab bo‘lmagan o‘yinlar, harakatli estafetalar, ijodiy chiqishlar tashkil etiladi.

Rivojlanishni monitoring qilishda oila ishtiroki

Ilk yoshdagi bolalar rivojlanishini baholash (jismoniy ko‘rsatkichlar, nutq, harakat, ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar) faqat ekspertlar tomonidan emas, balki ota-onalar ishtirokida ham tahlil qilinsa:

Ota-ona bola yutuqlarini real baholashga o‘rganadi;

Muammo bo‘lsa, uni erta aniqlash va rejali yaxshilash choralarini ko‘rish mumkin bo‘ladi;

“Rivojlanish xaritasi”ni yuritish orqali bola uchun individual yo‘l xaritasi ishlab chiqiladi.

Zamonaviy yondashuvlar va innovatsion imkoniyatlar

Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlashda oila bilan hamkorlikka quyidagi zamonaviy yondashuvlarni kiritish maqsadga muvofiq:

Raqamli pedagogik kontent – qisqa video-tavsiyalar, audiomateriallar, ota-onalar uchun onlayn vebinarlar;

Multimodal muloqot – matn, rasm, video va audio orqali ota-ona bilan aloqa;

Individual elektron portfoliolar – bola yutuqlari va ijodiy ishlari raqamli ko‘rinishda jamlanib borilishi;

Onlayn so‘rov va fikrlar – ota-onalarning ehtiyoj va takliflarini muntazam o‘rganish.

Bu yondashuvlar ayniqsa ish bilan band ota-onalar bilan ham samarali aloqa o‘rnatish imkonini beradi.

Hamkorlik samaradorligini baholash yo‘llari

Oila bilan hamkorlikda olib borilayotgan ish shakllarining samaradorligi quyidagi mezonlar orqali baholanishi mumkin:

Bolaning nutq, ijtimoiy moslashuv, harakat va emotsional holatidagi ijobiy o‘zgarishlar;

Ota-onalarning ta’lim tashkiloti bilan muloqotidagi faolligi, tadbirlarda ishtiroki;

Uy sharoitida tavsiya etilgan faoliyatlarning qay darajada bajarilayotganini kuzatish;

Ota-onalar fikr-mulohazalari, anonim so‘rovnomalar natijalari;

Bola va ota-ona o‘rtasidagi munosabatning ijobiylashuvi, mojarolar kamayishi.

Xulosa qilib aytganda, ilk yoshdagi bolalar bilan ishlashda oila bilan tizimli va mazmunli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish – bola shaxsining har tomonlama ravon rivojlanishi, uning emotsional farovonligi va kelajakdagi ta’limiy muvaffaqiyatlari uchun eng muhim omillardan biridir.

Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlash faqat ta’lim tashkiloti zimmasidagi vazifa emas. Oilaning pedagogik jarayondagi ishtiroki qanchalik kuchli bo‘lsa, bola rivojlanishi shunchalik samarali bo‘ladi. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ayrim ota-onalar o‘z farzandining psixologik xususiyatlari, yoshga doir rivojlanish bosqichlari haqida yetarli bilimga ega emas.

Shuningdek, an’anaviy tarzda faqat yig‘ilishlar hamkorlikni to‘liq ta’minlamaydi. Zamonaviy yondashuvlar, interfaol texnologiyalar, oilaviy loyihalar va pedagogik treninglar hamkorlikni yanada mazmunli qiladi.

Munozaralar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalar bilan hamkorlikning muvaffaqiyatli tashkil etilishi uchun kommunikativ madaniyat, pedagoglarning kasbiy mahorati va oilaning faol ishtiroki muhim omillardir.

Xulosa

Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlashda oila bilan hamkorlik — bola rivojlanishining poydevorini mustahkamlovchi asosiy omildir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, hamkorlik tizimli, izchil va ilmiy asosda tashkil etilganda bolalarning psixofiziologik rivojlanishi yanada faollashadi, ota-onalarning pedagogik madaniyati ortadi, ta'lim jarayoni samaradorligi kengayadi.

Ta'lim tashkilotlarida ota-onalarga mo'ljallangan pedagogik treninglar muntazam yo'lga qo'yilishi.

Oila va pedagoglar o'rtasida raqamli muloqot platformalarini kengaytirish.

Oilaviy loyihalar, rolli o'yinlar, ustaxonalar orqali hamkorlikni interfaol shaklga o'tkazish.

Ota-onalar uchun psixologik-pedagogik maslahat markazlari faoliyatini takomillashtirish.

Ilk yoshdagi bolalarning uy sharoitida tarbiyalanishi bo'yicha metodik qo'llanmalarni ko'paytirish.

Adabiyotlar.

1. Abdullayeva, X. *Maktabgacha ta'lim pedagogikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Hasanboyeva, O., Yo'ldosheva, S. *Ilk yoshdagi bolalar rivojlanishi va tarbiyasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Karimova, V. *Bola psixologiyasi*. – Toshkent: Sharq, 2021.
4. Rasulova, M. *Oilaviy tarbiya va pedagogik hamkorlik asoslari*. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
5. G'ofurova, D. *Maktabgacha pedagogika va psixologiya*. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2023.
6. UNICEF. *Early Childhood Development Programme Guidance*. – New York: UNICEF, 2021.
7. UNESCO. *Early Childhood Care and Education (ECCE) Guidelines*. – Paris: UNESCO Publishing, 2020.
8. Berk, Laura E. *Child Development*. – 9th edition. New York: Pearson, 2021.
9. Papalia, Diane E., Feldman, R. *Human Development*. – New York: McGraw-Hill, 2020.
10. Gordon, A., Browne, K. *Foundations of Early Childhood Education*. – Cengage Learning, 2019.
11. Bronfenbrenner, U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. – Harvard University Press, 2009.
12. Epstein, J. *School, Family, and Community Partnerships*. – Routledge, 2018.
13. Sheridan, S., Samuelsson, I. *Children's Early Learning: Cooperation Between Preschool and Home*. – Early Child Development and Care, 2020.

- 14.OECD. *Starting Strong III: A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care*. – OECD Publishing, 2019.
- 15.Vygotsky, L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Harvard University Press, 1978.
- 16.Mavlonova, R. *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflar jamiyati, 2021.
- 17.Jo'raeva, M. *Ilk bolalik pedagogikasi va oilaviy tarbiya tizimi*. – Toshkent: Fan Ziyo, 2022.
- 18.National Association for the Education of Young Children (NAEYC). *Family Engagement and Partnerships*. – Washington, D.C., 2021.
- 19.Belsky, J. *Parenting and Early Child Development*. – Cambridge University Press, 2020.
- 20.Shaxonova, N., Zokirova, D. *Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi va nutq rivoji*. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.